Jan Škrob: Bautzen a Budyšin: jazykové ideologie v hlavním městě Lužických Srbů

Posudek vedoucího diplomové práce

Vedoucí: Tomáš Samek, Ph.D.

Diplomová práce Jana Škroba zkoumá složitý, mnohostranný komplex vztahů mezi jazykem, ideologií a politikou v teritoriu Horní Lužice a zejména v Budyšíně jako jeho přirozeném kulturním, společenském a politickém centru. Klade si otázku, jak se specifická jazyková situace v Budyšíně a okolí promítá do politických vztahů i napětí v regionu a naopak. Jinými slovy: jaké souvislosti lze vysledovat mezi jazykovými a politickými ideologiemi obyvatel Budyšína a okolí?

Toto výchozí tázání autor přesahuje tím, že se opakovaně snaží o reflexi své vlastní výzkumnické pozice, a tudíž nevnímá zkoumané skutečnosti jako nezávisle existující na perspektivě hodnotitele. (Sebe)reflexivní přesahy patří k nejsilnějším stránkám předloženého textu: výzkum projevů různých lokálních i translokálních podob nacionalismu a partikularismu – lužickosrbského, německého, českého i evropského – je často předkládán v relační perspektivě, tj. *vzhledem k* autorovu vlastnímu vztahu k nacionalismu a k mnohaletému vývoji tohoto vztahu, jímž autor prošel. Terénní výzkum tak představuje jakousi intenzivní, koncentrovanou sondu do oblasti, v níž se autor sám několik let pohybuje, a slouží tak k završení jedné vývojové etapy autorova ideového zrání a osobního rozvoje.

Teoreticky je práce primárně ukotvena v teoriích jazykových ideologií od Judith Irvine až po Kathryn Woolard – literatura týkající se této vrstvy práce je relevantní a opírá se především o silversteinovskou myšlenkovou školu, byť samotného Silversteina cituje spíše okrajově. Pokud jde o prameny, zdroje a metody jejich zpracování, opírá se autor o různé formy pozorování, rozhovory, osobní interakce i ty, které mu prostředkují média, web a facebook, přičemž za přednost považuji schopnost integrovat tyto heterogenní zdroje v poměrně koherentní a celistvou textovou látku, která je promyšleně strukturována: neobsahuje pouze odkazy na externí vstupy, ale je protkána celou řadou vnitrotextových vazeb a odkazů. Díky nim je text ve výsledku hutnější, než jak se může jevit na první pohled.

Etická komponenta díla je pojata citlivě a přitom důsledně. Sympatická je nikoli všudypřítomná, přesto však v textu se opakovaně vynořující noetická skepse, díky níž autor nešetří nejen své partnery v terénu, nýbrž ani sebe a samotnou antropologii jako mocensky ingerující disciplínu: jejích předností a možností si je autor vědom stejně ostře jako jejích rizik, a to v míře, s níž se u diplomantů nesetkáváme často.

Třebaže autor v samém závěru dospívá k poznání, že centrální úlohu v jeho úvahách i pozorováních hraje patrně nacionalismus, přesto nejde o práci primárně operující v této oblasti, nýbrž daleko víc ve sféře jazykových ideologií, jakkoli je těžké obé oddělovat. Metaforicky řečeno: jazykové ideologie jsou východiskem a cestou, po níž autor dospívá k tomu, že dalším badatelským krokem by měl být nacionalismus; nicméně cesta je podstatnější než její cíl, ta tvoří jádro práce.

Autorova vlastní politická angažovanost není ve stati nijak zamlčována, a přece je podávána s jistou cudností, takže na čtenáře nevyskakuje z každé stránky: je tu obsažena jako přiznaný sice, ale přesto spíše tichý předpoklad praktikování etnografie i její následné analytické reflexe. Vědomí situovanosti autora patří nepochybně k silným stránkám textu.

Jazyková úroveň práce je dobrá. Jako klad vnímám nesamozřejmou skutečnost, že autor se svižně a s užitkem pohybuje ve čtyřech jazycích – kromě mateřštiny pracuje s lužickou srbštinou, němčinou i angličtinou. Pokud jde o nedostatky práce, vidím je především ve dvou věcech:

1. Sklon formulovat některé poznatky ostrým, poněkud vyhroceným způsobem: autor má rád jasná stanoviska, ale povaha výzkumu jazykových ideologií se s tímhle intelektuálně jednoznačným postojem vždy dobře neslučuje. Příkladem budiž přímočará a příliš snadná spojnice, již na jednom místě autor vede mezi častým přepínáním do němčiny a nízkým sebevědomím Lužických Srbů: fakt silné inklinace k metajazykové funkci a časté kódové přepínání vskutku může, ale nemusí nutně pramenit z nízkého sebevědomí. Takových míst, kde by byla na místě větší formulační jemnost, najdeme víc; nejde však zpravidla o zásadní přehmaty.

2. Formální stránka práce je vcelku dobrá, ale přesto je zjevné, že finalizace probíhala trochu ve spěchu. Občas najdeme chyby v interpunkci, někdy je vazba syntakticky vychýlena. „Maják“ je německy *Leuchtturm* a nikoli *Leichtturm*, jak opakovaně píše autor. Ale to jsou spíš drobnosti, které by bylo možné odstranit pečlivější editací.

Diplomovou práci Jana Škroba považuji za zdařilý příspěvek na poli vzájemných vztahů jazykového a politického chování, který obsahuje řadu přesvědčivých příkladů z terénu a několik původních postřehů. Ačkoli etnolingvistických i etnologických prací z oblasti Budyšína bylo u nás vypracováno velké množství, považuji ze cenné, že předložený text svým záběrem přesahuje perspektivu, z níž je na lužickosrbskou problematiku u nás povětšinou nahlíženo; jde rovněž daleko za rámec etnorevitalizačních hledisek. Práce portrétuje jazykové chování jako indexikálně propojené s lokální, saskou, celoněmeckou i celoevropskou politikou a tudíž jako zrcadlo proměn celého kontinentu včetně současnosti, poznamenané proudy uprchlíků. Ač si je vědoma širších souvislostí tématu, neztrácí koncentrovanost a není rozběhlá všemi směry.

Ze všech uvedených důvodů ji **doporučuji k obhajobě a navrhuji pro ni známku výborně.**

V Praze 3. 9. 2015 Tomáš Samek